

СПЕЦИАЛИЗИРАН ИКОНОМИЧЕСКИ НЕМСКИ ЕЗИК В ТЕКСТОВ ВИД ГОДИШЕН ДОКЛАД (GESCHÄFTSBERICHT)

Силвия Василева

Университет за национално и световно стопанство

Резюме. Статията разглежда основни теоретични постановки по отношение на специализирания език и видовете специализирани икономически документи. Изследването има за цел да подпомогне обучението по специализиран немски език, ползвайки текстологичните методологични принципи и особености на текстовите видове. Обръща се внимание на спецификите на специализираната лексика, като еднозначност, синонимия, липса на синонимия в рамката на текстовия вид и никога извън нея. Разглежда се спецификата на икономическата терминология и на макро- и микроструктурите. Споменават се плановите за строеж на разглеждания вид текст.

Ключови думи: икономически немски; годишен доклад; последователност на спецификите

Обект на настоящото изследване са характеристиките на специализирания текстов вид „Годишен доклад за дейността на предприятие“ (Geschäftsbericht) на немски и на преводния му еквивалент на български език. Целта е да се потвърдят описаните от Торстен Рьолке (Roelcke 2010) и Булман и Фарнс (Buhlmann & Fearn 2000) особености на специализирания немски език като текстова информация и неговото ситуиране и израз в разглеждания текстов вид. Постигането на целта се обвързва с поставените няколко задачи, свързани предимно с конституиращите текстовия вид елементи: да се опишат макроструктурите, микроструктурите и най-вече на семантично-лексикалните структури със специализирано значение. След частична съпоставка на особеностите биха могли да се очертаят спецификите на специализираната информация в настоящия текстов вид.

Изследването би намерило широко приложение в обучението по немски език с икономическа насоченост. Една от целите на обучаемите е да придобият умение да изготвят този вид текст както на немски, така и на български (имайки предвид основното им професионално направление),

както и да създават някои видове медийни текстове като новина, разширена новина, коментар.

Подобно на други видове специализирани текстове, в Доклада за дейността на предприятие информацията се представя не само текстов вид, но много често и в таблици и фигури. Те съдържат предимно икономически показатели, изразени с цифрови съотношения. В тях не съществува синтактичен строеж, няма текстов контекст като същевременно се наблюдава силна езикова редукция. Друг вид информативност се постига чрез визуализация, графични дизайнерски ефекти, 3D ефекти. Известен е и фактът, че съществува международно състезание за най-добре изготвен Годишен доклад.

Сред това многообразие на изразни средства изпъква първостепенната роля на текстовата информация. Тя въвежда и разгръща темата, формулира макротемите, запознава реципиента с фактите и задължителните елементи на текста, като едновременно пояснява функцията на визуалните елементи – подкрепя, илюстрира и улеснява възприятието, като дава доказателства за текстовите части. Затова, въпреки езиковата редукция и акцентирайки на част от текстовите макротемите, насочваме вниманието си към тях, като най-подробно се спираме на лексикално-семантичните особености.

Научно- и езиково-теоретичните предпоставки, които избираме, предопределят дефиницията за специализиран език като конституиращ, който е в основата на специализирания текст и неговите видове. Наричан още технолект, специализираният език е употребяван в определен бранш или специализирана област (Duden 2016). Наред със специализираните изрази, различни от общоупотребявания са и интонацията и граматично-синтактичните елементи. Рьолке (Roelcke 2020) застъпва мнението, че не съществува специализиран език, а специализирана комуникация. Ако приемем това становище, текстовият вид, който е обект на нашето описание, е един от писмените ѝ елементи със строго предефинирани съставни части.

Езиково-теоретичните предпоставки могат да се специфицират с помощта на комуникативния модел на Рьолке (Roelcke 2010, p. 13), в който взимат участие създаващият писмен или устен специализиран текст, самият текст и неговият реципиент. Създаването на текста се осъществява чрез процесите на обратна връзка (Rückkopplung), при които създаващият контролира процеса на създаването и на възприемането на текста. Струва ни се особено важна неговата позиция, че самото възприемане на текста представлява активен процес, в който реципиентът активно и по различни начини работи за разбирането на съдържанието. Създаващият текста и реципиентът имат собствени знакови системи за специализиран език, текст и светоглед. Рьолке (Roelcke 2010, p. 13) ги нарича котекст (текстът, който заобикаля една езикова единица) и контекст – с по-широк обхват, като те се припокриват в различна степен и са предпоставка за специализираната комуникация. Това се отнася както за комуника-

цията в работна среда, където може да произлиза от мнозина към един или към много реципиенти и в много посоки и участниците в процеса да сменят ролите си, така и за опосредстващи ситуации като обучение в специализирана среда. От своя страна, текстовите видове в икономиката имат свое разделение.

Една от най-популярните класификации специализирани икономически текстове принадлежи на Маркус Хунт (Hunt 2000, р. 641), който разглежда икономическата текстова комуникация като институционална и теоретично-научна. Както вече стана дума, икономически видове текстове се откриват в съответната специализирана област, отчасти и в посредническа позиция между тази област и ежедневието – учебна ситуация или медийна публикация. Те посредничат между институции и ежедневие, между наука и институции, между наука и ежедневие. Проблемът за комуникативните рутинни езикови действия в икономическата област е обект на много изследвания, най-вече що се отнася до межкултурния аспект. Лингвистичните особености на текстовете обаче не са разглеждани често. Ако срещнем такива, то обект на изследвания са основно деловите писма. Дори и когато те се подлагат на щателен лингвистичен анализ, определянето и характеризирането на техния вид не са фокус на изследването. Затова най-често става въпрос не за описание на текстов вид, а за представяне на комуникативни рутинни действия. Като цяло, изследванията на мнозина автори се концентрират върху анализи на специфики на специализирания език, а не върху вида на текста от текстолингвистична гледна точка.

С оглед на обекта на настоящото изследване, целите и задачите, които си поставя, тук ще се спрем на основните характеристики на институционалните текстове, какъвто е Докладът за дейността на предприятие като носители на текстова информация. М. Хунт (Hunt 2000, р. 643) откроява тяхната „стабилност“, свързана както с формални, така и със съдържателни фактори. Тази стабилност според него се дължи на две особености: схематизиране и стандартизиране. Така например в немския език текстовите видове фактура (*Rechnung*) и извлечение (*Bankauszug*) почти не показват разлики във формуляризираната си форма. Целите на тези текстове са да осигурят процеса (*Verfahrenssicherheit*) и да създадат институционална действителност. Вариативността в тези текстови видове е слаба, защото те трябва да обезпечат сигурност на работния процес. Като пример за стандартизация на институционалните текстове се посочва *corporate identity*: създаване на специфичен профил на предприятието на нивото на текста; или *Годишен доклад за дейността*, който е съставен от множество отделни части – както те, така и тяхната последователност имат индивидуална идентичност за повечето предприятия. В условията на нарастващата глобализация в икономиката схематизацията и стандартизацията при тези текстове все повече се увеличават и по този начин значително допринасят за редуциране сложността на всички релевантни комуникативни равнища (вътре и вън от

институциите, между тях и други области на живота). Трета важна особеност на институционалните текстове авторът вижда в трудното разграничаване на областите на комуникация заради тясното преплитане между право, администрация и политика. Така например ясно разграничение между търговско-юридически, административни и икономически текстове невинаги е възможно, за което свидетелства например текстовият вид *Steuerbescheid* (данъчно известие, но и данъчен акт).

Като цяло, характерни за този вид текстове са максималната сбитост и високата степен на информативност в комбинация с голямата езикова редуция. Затова предпоставка за доброто възприемане е достатъчното количество предварителни специализирани знания на реципиента.

При Рьолке (Roelke 2002, p. 12) разглеждането на специализираните езици се обвързва с изследването му за типологията на езиковите варианти. Той приема, че при тях става дума за „селекция от вече съществуващи граматични модели, които не се отклоняват от тези в стандартния език“. Според автора специализираната лексика се определя като „количеството на всички думи в специализирания текст в рамките на конкретно реализирания текст“. Често именно контекстът или ситуацията разграничават терминологичната употреба от нетерминологичната. Той изброява десет явления, свързани както със специализираността, а така също и с явяващи се дистинктивни по отношение на синтетичния или аналитичен строеж на езиците. Този методологичен принцип изглежда подходящ за нашето изследване, защото показва разликите между немския и българския език и дава възможност да се открият съответстващите релевантни езикови средства при едно и също специализирано понятие или по-голяма езикова структура. На немски език от областта на словообразуването това са: засилената употреба на сложни съществителни (*Volkswirtschaft*) производни (*Absatz*), съкращения (*OECD*) и конверсии, от областта на морфологията – засилена употреба на сегашно време, страдателен залог, а от областта на синтаксиса – засилена употреба на функционални глаголи и предложни конструкции.

За целите на настоящото изследване ще допълним посочената тематична насоченост с критериите на Булман и Фарнс (Bulmann & Fearn 2000, p. 322), което ще осигури по-прецизно измерване на степента на специализираност. Най-важен белег за специализираността според тях освен мисловните структури, изразени с характерни езикови средства, са лексикалните изразни средства и по-конкретно терминологизираната специализирана лексика, нетерминологизираната специализирана лексика, оказионализмите, метафорите, експресивните и образните сравнения, съкращенията, специфичните синтактични изразни средства.

Следвайки тенденцията за динамизиране при дефиниране на определен специализиран текстов вид Глезер (Gläser 1990, p. 29) забелязва, че специа-

лизираните текстове, показват неопределеност в периферията на областта, като отделните текстове разполагат в различна степен с характерните вътрешно и външноезикови характеристики и ги проявяват в различни вариации. Рьолке (Roelcke 2001, p. 42) и Адамзик (Adamzik 2004) смятат, че трябва да се приемат периферни и централни представители на определен текстов вид в зависимост от това дали един текстов вид се дефинира с помощта на онези текстове, които при дадени комуникативни условия са характерни за разбирането в специализираната област. Останалите текстове се определят, като се сравняват с тези т.нар. „основни“ текстове. С това създаване на „прототипи“ се променя езиково-теоретичната основа на разделението на специализираните езици като прагмалингвистичният теоретичен модел се заменя с когнитивен лингвистичен функционален модел: „Под когнитивен аспект могат да се разбират текстови видове (образци,) които са придобити в социализирането с помощта на добри прототипи“ според Адамзик (Adamzik 2004). Когнитивното лингвистично създаване на прототипи може да се използва, като се проучат различните начини на тяхната употреба, но и за определяне на хоризонтални и вертикални варианти на специализираните текстови видове. Така вариантите със специализиран език влизат в устойчиво съчетание с прототипни специализирани текстови видове, които представляват представители на текстовия вид. Такива са например: в научния език – статия в научно списание, в техническия – упътване за ползване на уред или машина, в институционалния – за осъществяване на организационни задачи – правилниците и свидетелствата. Що се отнася до вертикалното разслоение в областта на специализирания икономически език, обект на нашето изследване, прототипните видове текстове биха се разпределили на: 1. теоретично ниво – законово дефиниране на Доклада за дейността, на ниво изработване – изисквания и методи за изготвяне, 2. на приложно ниво – представяне на документа, съотнесен към гледните точки на реципиентите си. С това специализираните текстови видове показват силна зависимост от контекста на употребата си.

В настоящото изследване заедно с Рьолке (Roelcke 2010, p. 45) се придържахме към групирането на специализирани видове текстове според *Fachsprachen* (vol. 1, 1998, pp. 482 – 594). Научни текстове: статия, рецензия, резюме (абстракт) и протокол, експертиза, доклад от конгрес, дискусия и изпитна беседа. Отделен специализиран вид е патентът. Институционални текстове са: закон, указ, договор и свидетелство за гражданско състояние. Някои видове специализирани посреднически текстове – съобщение за времето, упътване за употреба (*Gebrauchsanleitung*), каталог на инструменти и упътване за взимане на лекарства (*Beipackzettel*) и Доклад за дейността (*Geschäftsbericht*).

Започвайки с макроструктурите, забелязваме, че те са подчинени на плановете за строеж на текста. Състоят се от – в различна степен за различните текстове – задължителни, формално и функционално определени позиции

в текста, които се запълват в съответния специализиран текст с конкретни текстови сегменти. Така например в текст за състояние на предприятие в съкратен вариант се наблюдава следната последователност от макротематични позиции: 1. резултат от развитието; 2. източник; 3. оборот в отчетния период; 4. печалби в отчетния период с оборот и печалба от изминалата отчетна година; 5. цели на предприятието за следващата(те) година; (и) 6. инвестиционни намерения (Buhlmann & Fearn 2000, 314). Този план за изграждане на текст има многобройни варианти, той е по-скоро основа, прототип за изграждане на зададената тема: би могъл да послужи за публицистична статия като разширена новина с информационна функция (Vasileva 2020). Друг такъв план за строеж на текст ни предоставя именно Докладът за дейността на предприятие. Тук се откриват незадължителни макроструктури, например от 1 до 5. Задължителни, включително и в своята последователност, се явяват макротемите 5 и 6 и техните теми и подтеми: 1. Ръководни органи на дружествата; 2. Клиентско обслужване; 3. Сътрудници и персонал; 4. Устойчиво развитие; 5. Изминала финансова година; 6. Годишен финансов отчет; 6.1. Доклад на независимите одитори; 6.2. Отчет за финансовото състояние; 6.3. Отчет за всеобхватния доход; 6.4. Отчет за финансовите потоци; 6.5. Отчет за промените във финансовия капитал.

Формата и функцията на микроструктурираните текстови единици се явява резултат от функцията на съответната част на текста като по-високо стояща единица на текстовата макроструктура и чрез нея е обвързана косвено с общата форма и функция на целия текст. Тенденцията за изоморфност между форма и функция, която важи и за макроструктурата, се наблюдава и в областта на микроструктурите. Тук преди всичко важна роля играят структурите на темата и ремата, конструкциите въпрос – отговор, както и рекурентността и изотопията, денотатите и техните езикови субститути, с които се подема и разгръща темата.

За най-важна характеристика на специализирания език в специализираните видове текстове се приемат семантико-лексикалните езикови средства. Рьолке (Roelcke 2010, pp. 55) смята, че те понякога се явяват конститутивни за специализирания език и текст. Дори има случаи, когато погрешно специализиран език се отъждествява със специализирана лексика. Пренебрегват се многобройните синтактични и текстуални особености на специализирания език. Но все пак специализираната лексика представлява съществена част от спецификите на специализирания език и специализирания текст. И тук дефинициите за специализирано понятие и специализирана лексика са разнопосочни, както и на другите равнища и зависят от различните концепции за специалност и за дума. Булман и Фарнс (Buhlmann & Fearn 2000), Флук (Fluck 1995), Рьолке, (Roelcke 2010) приемат за специализирана лексическа единица такава, която има определено значение и може да се използва самос-

тоятелно, без контекст, в определена специализирана област. Ако специализираните думи се разбират като единици на езиковата система, то те трябва да се разглеждат като такива на определен, специализиран вариант на тази система. В концепция, характерна за системнолингвистичния инвентарен модел, може да се говори за специализирана дума в езика и за специализирана лексика в езика. Според нея специализирано понятие е най-малката единица в една специализирана езикова система, която има значение и едновременно с това може да се употребява самостоятелно в рамките на комуникацията в определена област на човешката дейност. А под специализирана лексика в езика – количеството от специализирани думи в езика на тази специализирана езикова система (Roelcke 2010, p. 56). Но в рамките на една концепция, характерна за прагматичния модел, специализираните думи се схващат най-вече като текстови единици, които трябва да се разглеждат в отделната им употреба в специализиран текст. С това авторът допринася с още една гледна точка за ролята на контекста като решаваща за отварянето на терминологичните системи и отпадането на техните строги граници. Независимо дали в текста, или в системата на езика, специализираните понятия се различават от неспециализираните (дори ако последните се появят в специализирани текстове) чрез специфичните си качества. От семантична гледна точка към тях се причисляват експлицирането на едно специализирано значение като дефиниция или по друг начин, както и качества като „точност“ и „еднозначност“, които също придобиват собствено значение в зависимост от различните теоретични принципи.

Освен метаязиковото и контекстуалното определяне на значението в специализираната езикова комуникация се задават и дискутират и други свойства на специализираните понятия. Тези свойства трябва да подпомагат специализираната комуникация по отношение на яснотата, разбираемостта и икономията, дори да я гарантират. Тук също, както и на другите равнища, се натъкваме на разлики по отношение на комуникативната гледна точка и по отношение на структурноезиковата гледна точка. По-конкретно бихме се спрели на качествата „точност“, „определеност“, „еднозначност“ и „многозначност“, както и „зависимост от контекста“. Под „точност“ (*Exaktheit*) Рьолке (Roelcke 2010, p. 69) разбира възможно най-адекватната релация на специализиран израз към обекти, ситуации и процеси в съответната специализирана комуникация. Булман и Фарнс (Buhlmann & Fearn 2018, p. 58) казват, че точността разграничава термина от други и че с това притежава качеството на дефиниция или описание. Рьолке твърди обаче, че в рамките на системнолингвистичната теория това понятие няма обективна величина, която може да се измери в действителността. Тя е относителна и се създава от вплитането ѝ в съответната система от дефиниции. При прагматичния контекстнолингвистичен модел точността не е свойство на системата от лексикални единици; с това не се поставя под

въпрос концепцията за релативната точност, но тя се допълва като такава чрез конкретния контекст и контекст. Например: *Vermögen* в счетоводството има следната дефиниция: *Hauptteil der Aktivseite der Bilanz (Vermögensgegenstand, Anlagevermögen, Umlaufvermögen)* – активи. В гражданското право тя е *Summe der einer Person zustehenden geldwerten Güter, Rechte und Forderungen ohne Abzug der Schulden und Verpflichtungen* – имущество, а в микроикономиката – *Gegenwartswert aller Dinge, die ein Konsument besitzt einschließlich seiner Forderungen und abzüglich seiner Schulden*: имущество. В макроикономиката откриваме значението: *Die Differenz aus Gesamtvermögen und Verbindlichkeiten bzw. die Summe aus Vermögensgütern und Nettogeldvermögen (Saldo aus Forderungen und Verbindlichkeiten) wird als Reinvermögen bezeichnet* – баланс, финансово състояние.

За *Eindeutigkeit* (еднозначност) Булман и Фарнс (Buhlmann & Fearnс 2000, р. 58) казват, че това качество обозначава термина само с едно понятие. При тях съществува и липса на синонимия (*Eineindeutigkeit*), която определя термина само с едно значение, а за значението има само един термин. За Рьолке (Roelcke 2010, р. 70) еднозначността и липсата на синонимия са не толкова характеристики, свързани с обекта в съответната дисциплина, а по-скоро със съотношението между специализирания израз и основното значение. При него еднозначността се замества с моносемията, а хетеронимията – с липсата на синонимия, където понятието е представено единствено и само от съответната лексическа единица. Към тях той добавя и полисемията и синонимията. Еднозначност на фона на тези явления се постига чрез ко- и контекстуалност. Индикаторите за съответната моносемия трябва да се търсят в контекста, а на хетеронимията – в контекста (Roelcke 2004). Например за „печалба“ на немски съществуват „*Erlös*“, „*Gewinn*“, „*Profit*“, „*Ertrag*“. Когато еднозначността се разглежда от гледна точка на прагматичния лингвистичен модел, съществува преимущество, че контекстуалната моносемия и хетеронимията биват описвани като свойства, характерни за специализираните езици, които не могат да доведат до недоразумения. Но прагматичната концепция не може да даде достатъчно обяснение за системната множествена многозначност, ако има например контекстуална липса на синонимия. Примерът *печалба* би могъл да бъде използван и тук. Такова обяснение е възможно от когнитивна лингвистична гледна точка. Като се има предвид асоциативността на мисленето, се приема, че системната множествена многозначност е предпоставка за използване на специализираната лексика, като показва вариациите на лексикалната система, обусловени от контекста и от контекста. То селектира и мотивира чрез асоциации определени значения и обозначения. Освен това обяснение на когнитивната лингвистика могат да се обособят и други причини за системната множествена многозначност на специализираната лексика. Като се има предвид полисемията, освен асоциативните вариации

на значението могат да се споменат и: нарастващата нужда от названия в рамките на отделните дисциплини, което създава необходимост от разнообразно използване на вече съществуващите лексикални единици, многообразието от концепции и мнения в рамките на дисциплината, където вече съществуващи специализирани думи биват интерпретирани различно, интерференциите в специализираните езици, които водят до употреба на специализирани думи в различни специалности с различни значения.

Друго важно свойство на специализираната лексика, свързано с точността и единната еднозначност, представлява нейната автономност. От гледна точка на системната лингвистика това е независимостта на специализираната дума от котекста и от контекста по отношение на точността и еднозначността му. Според Булман и Фарнс (Buhlmann & Fearn 2000, p. 54) значението при специализираното понятие трябва така да се отрази в дефиницията му, че то да е достатъчно точно и еднозначно в какъвто и да е контекст и да не се допускат комуникативни недоразумения. Именно този постулат яростно се оспорва от по-нови изследвания на специализираните езици, като се посочва все по-голямата зависимост на понятието от контекста. Когнитивната лингвистика може да подкрепи това гледище, обяснявайки го с асоциативността на човешкото мислене, като така се стига до ясно диференциране на автономността както в теоретично, така и в емпирично отношение. Асоциативността е и главната предпоставка при разглеждане на особеностите на метафоричността на специализираните понятия. Тъй като концептуалната метафора лежи в основата на познавателните процеси и отразява емпиричния опит и културното наследство както на отделния човек, така и на лингвокултурната общност, метафората може да се интерпретира като „сложен лингвокултурен и лингвокогнитивен феномен, във формирането на който участват езикът, мисленето и културата“ (Pencheva 2018, p. 78). Той отразява свойството на човешкия ум да обяснява познатото с непознатото. Тъй като се касае за сложен пренос на чужди качества върху даден обект, то естествено е да се предположи, че става дума дори за противоположност на термина. Затова и според широко разпространена представа специализираните езици се отличават с липсата на метафори. Тази представа намира своя краен израз в т.нар. табу за метафори, според което употребата им в специализираната комуникация негласно е забранена. Аргументите са многобройни: например, че метафорите не са структурноезикови единици, а се създават едва в рамките на речта и така могат да станат повод за недоразумения. На този аргумент, основаващ се на системно лингвистичния инвентарен модел, могат да бъдат противопоставени доводите, че има метафори в специализирания език, които съществуват и в съответната лексикална система, като например *дъщерно предприятие*. Освен това метафорите са повлияни от представите на личността (или личностите), които ги привнасят в специализираната комуникация. В специализирания немски

език метафорите далеч не са изключение, те са траен обект на специални изследвания и описания. Познати са моделът на човешкото и животинското тяло (антропоморфни, анималистични): *Unternehmensorgane, Tochterunternehmen*, моделът на човешката психика и разумност: *Die Wirtschaft erholt sich*.

За разлика от лексико-семантичните особености, граматиката, като обект на изследване в специализираната комуникация, е по-слабо представена и изследвана както от гледна точка на ползвателите, така и от изследователска перспектива. Приема се, че граматиката на специализираните езици показва предимно количествени, а не качествени разлики спрямо общия език. Количествените разлики се състоят в по-честа или по-рядка употреба на определени граматични елементи. С методите на езиковата типология би могло да се даде отговор на въпроса кои са морфологичните и синтактичните особености на специализирания език (Roelcke 2002a). От познатото разделение на езиците на синтетични и аналитични знаем, че в синтетичните откриваме морфологичната характеристика на граматични категории в рамките на една дума, а в аналитичните – парафразата им в рамката на конструкция с повече от една дума. Както е известно, в немския език преобладават синтетичните конструкции и типологичното разглеждане на синтаксиса в специализирания език трябва да има предвид комплексността, от една страна, а от друга, че те са задължителни – и именно това извежда на преден план някои разлики със стандартния език.

Грамматическите особености, предимно във флексивната морфология, могат да се разглеждат, като се имат предвид функциите им в рамките на специализираната комуникация. Това са най-вече яснота, разбираемост (възможно най-адекватното отношение към реципиента), ефективност на изразяването (икономичност), както и анонимност. Във връзка със синтетизма на езика, важна характеристика на специализираните езици в немския е и засиленото използване на възможностите за словообразуване. Причините могат да се търсят, от една страна, в това, че на немски, в сравнение с други езици, словообразуването е относително продуктивно във и извън специализираната комуникация. По-конкретно – използват се възможностите за образуване на сложни съществителни и на деривати, както и използване на съкращения и на конверсия. Броят на сложните съществителни значително превишава този в неспециализирания език, т.е. тук се показва по-ясно изразена синтетичност, що се отнася до езиковата типология. Тази по-голяма склонност към образуване на сложни съществителни може да се тълкува функционално като стремеж към по-голяма яснота, а също така се създава възможност за специфициране на значението на лексикално ниво. Например трансформация от атрибутивно именно словосъчетание или подчинено относително изречение често е израз на езикова икономия. Композицията може да бъде от две съществителни: *Umsatzerlös*, от корен на глагол и от съществително:

Kennzahl, Stromverkauf, от съществително и прилагателно или наречие, често свързани със създаването на антоними: *Großunternehmen, Kleinunternehmen, Eigenkapital, Eigenleistungen, Gesamtergebnis* от съкращение и цифри *EU-Richtlinie, EBITDA-Rückgang*, от съществително или прилагателно и глагол като инфинитив или предложна конструкция *hochgehen, zugrunde liegen*, от превод на чужди словосъчетания *Cash flow*, преведено на места *Geldfluss*. За конверсия бихме посочили примера *unternehmen – Unternehmen*, а за дериват без словообразователна наставка – *Steuer, Verkauf, Aufwand*. Многобройни са и съществителните производни със суфикси на *-ung, -heit, -keit, -schaft*: *Stromerzeugung, Aufwendung, Stromgeschäft, Energiewirtschaft, Verbindlichkeit (en), operative Tätigkeit, Einbringlichkeit*, съществителни с чужди суфикси *-tät, -tion Produktion, Transaktion, Investition, Liquidität, Rentabilität*, номина агентис на *-er*: *Verbraucher, Mitarbeiter, Leiter*, субстантивирани прилагателни и причастия: *Vorstandsvorsitzender, Stellvertretender, Aufsichtsratsvorsitzender*; заемките и чуждите думи *Marge* frz. *marge* = *Rand, Spielraum* прокурист = *Prokurist, -en* dt. Особено многобройни са навлезлите от английски език: *Customer Relations Center (CRS), EVN Trading South East Europe EAD u*) съкращения: *ROE, ROCE, EBIT, EBITDA, EVN, DKEWR, AEA*. Те са с различен произход и представляват акроними на думи от езика, от който са заети: английски, български, немски.

Ако насочим вниманието си към функциите на флексивната морфология в специализираните текстове, ще установим, че те допринасят не толкова за яснотата на израза, колкото за неговото анонимизиране и обективизиране. Това се вижда ясно, когато разгледаме употребата на категориите лице и число. Избягването на първо лице единствено число е важно стилистично задължение, с което се набляга на изискването на обективност и всеобща валидност на изказванията. Вместо това се използват неопределителни местоимения (*man, es*), лични местоимения и глаголни форми в множествено число (*wir*), например: *Als Energie- und Umweltdienstleister decken wir zentrale tägliche Bedürfnisse unserer Kundinnen und Kunden*. Други морфологични особености можем да открием в рамките на спрежението в граматичните категории: наклонение, време, залог, както и в инфинитивните форми. От наклоненията в немския език преобладава индикативът; по отношение на времената се забелязва отчетливо доминиране на сегашно време (*Präsens*). Залогът на глагола е представен чрез по-честата употреба на страдателните конструкции: *South Stream ist ein Projekt zur Errichtung einer transnationalen Gaspipeline zur Lieferung von Erdgas aus Russland nach Italien und Österreich über Bulgarien, die auf dem Schwarzmeerboden verlegt werden soll*. Южен поток е проект за изграждане на транснационален газопровод за пренос на природен газ от Русия до Италия и Австрия през територията на България по дъното на Черно море. Тези явления допринасят за стилистично необходимо, но не и

функционално обосновано анонимизиране. При описанието на икономическата ситуация на отчетната година и на ситуацията в бранша се използва изключително често претеритум. На български език той е намерил граматичен преводен еквивалент с аорист или минало несвършено време: *Икономическа среда Българската икономика отбеляза растеж през 2010 г., като БВП нарасна до 70 474 млн. лева по текущи цени, което показва раздвижване след петпроцентния спад през 2009 г. За 2010 г. БВП, получен като сума от тримесечните данни, се увеличи в реално изражение с 0,2% спрямо 2009 г. Обемът на износа се увеличи на 40 733 млн. лв., сравнено с 32 783 млн. лв. през 2009 г. През 2010 г. се наблюдаваше тенденция към повишаване на инфлацията, като в края на годината заеманата стойност беше 4,5% (спрямо същия период на предходната година).* Основни фактори за тази динамика бяха значителното нарастване на международните цени на енергийните продукти и земеделските култури, които влияят върху крайните потребителски цени на горивата и храните в страната. *Увеличението на акцизите върху тютюневите изделия също оказва съответно влияние.* *Wirtschaftliches Umfeld Im Jahr 2010 verzeichnete die bulgarische Wirtschaft einen Zuwachs, indem das Bruttoinlandsprodukt auf 70.474 Mio. BGN gemäß aktuellen Preisen stieg. Das zeigte eine Tendenz nach oben nach dem 5%-igen Rückgang im Jahr 2009. Das Bruttoinlandsprodukt für 2010 als Summe aus den Quartalsangaben stieg gegenüber 2009 um 0,2% an. 1. Der Export erhöhte sich 2010 auf 40.733 Mio. BGN, 2009 belief er sich auf 32.783 Mio. BGN. Die Jahresinflation in Bulgarien stieg im Dezember 2010 auf 4,5% (im Vergleich zur selben Periode des Vorjahres). Diese Dynamik war auf den erheblichen Anstieg der internationalen Preise der Energieprodukte und landwirtschaftlichen Kulturen zurückzuführen, die sich auf die Endpreise für Brennstoffe und Lebensmittel auswirkten. Außerdem hatte die Erhöhung der Verbrauchssteuer auf Tabakwaren einen dementsprechenden Einfluss.* Деклинирането в специализирания език се отличава с употребата на генитив в атрибутивна функция, като може да се стигне до редици от генитиви: *Die Erhaltung grundlegender ethischer Prinzipien sowie aller rechtlichen Anforderungen ist für uns dabei selbstverständlich.* Тази тенденция, която е сравнима с тенденцията да се образуват сложни съществителни, може да се обясни със стремежа към яснота. С нея се свързва увеличаващото се специфициране на специализираните изрази. Тъй като атрибутивните родителни падежи могат да се възприемат като трансформации на подчинени относителни изречения, то явлението може да се разбира и като израз на стремежа към икономия. От друга страна, това е свързано с повишени изисквания в специализираната комуникация от страна на реципиента и продуцента. Както се вижда, в таблицата Рьолке обобщава спецификите на специализирания език и интерпретира тяхното наличие по отношение на функцията на текста от гледна точка на типологията на езиците.

Таблица 1. Типологична и функционална интерпретация на структурно-езиковите особености

Граматична особеност	Типологична интерпретация	Функционална интерпретация
Преобладаващи разказни изречения	Засилване на словоредната позиция Подлог – глагол – пряко допълнение	Повишаване на яснотата, анонимността
Преобладаващи условни и финални изречения	Засилване на словоредната позиция Подлог – пряко допълнение – глагол	Повишаване на експлицитността чрез логическо свързване
Голям брой подчинени относителни изречения	Засилване на словоредната позиция Подлог – пряко допълнение – глагол, повишаване на комплексността на частите на изречението (синтактичните цялости)	Повишаване на яснотата
Голям брой атрибуции	Повишаване на комплексността на частите на изречението (синтактичните цялости)	Повишаване на яснотата
Голям брой функционални глаголи	Увеличаване на аналитичния начин на строеж на изречението Повишаване сложността на изречението чрез синтактичните цялости	Повишаване на яснотата Обозначаване на модалност, анонимизиране
Голям брой предложни конструкции	Увеличаване на аналитичния начин на строеж на изречението Повишаване сложността на изречението чрез синтактичните цялости	Повишаване на яснотата Обозначаване на модалност

Източник: Торстен Рьолке (Roelcke 2010, 85).

Изброените особености на специализирания немски икономически език, източник на които е текстовият вид Годишен доклад за дейността на предприятие (Geschäftsbericht), потвърждават характеристиките му и в по-нови образци на този документ. В разгледания текстов вид и неговия превод заедно с техническите термини, тематично свързани с електропренос и производство на топло- и електроенергия, тематично се откриха многобройни икономически термини, специализирана и неспециализирана лексика, отчетливо спазена последователност на макроструктурите и не на последно място – голяма езикова редукция.

Това позволява да се обърне внимание на спецификата на особено типични откъси от Доклада за дейността и те да се приложат в обучението по немски

език със специализирана икономическа насоченост, като се използват самостоятелно или се съчетаят с други дидактически подходящи езикови компоненти.

ЛИТЕРАТУРА

- ВАСИЛЕВА, С., 2020. *Текстолингвистични особености на публицистични текстове с икономическа тематика на немски език в сравнение с български*. София: Издателски комплекс на УНСС .
- ПЕНЧЕВА, А., 2018. *Корупцията през призмата на българската и руската лингвокултура. Концептът КОРУПЦИЯ в българския и руския език*. София: Кръстанова и син.

REFERENCES

- ADAMZIK, K., 2004. Textlinguistik: Eine einführende Darstellung. Walter de Gruyter (ursprünglich vorgesehen zur Veröffentlichung. *Fachtextsorten-in-Vernetzung*. Hg. v. Klaus-Dieter Baumann / Hartwig Kalverkämper. (Forum für Fachsprachforschung).
- ADAMZIK, K., 2007л (Genf) [*Manuskript*; durchgesehene Version August 2018])
- BUHLMANN, R, FEARN, A., 2000. *Handbuch Fachsprachenunterricht*. Berlin/München: UTB W. Fink.
- HUNT, M., 2000. Textsorten des Bereichs Wirtschaft und Handel. In: BRINKER, K., ANTOS, G., HEINEMANN, W. (Hrsg.) *Text- und Gesprächslinguistik*. 1. Halbband. Berlin: De Gruyter.
- PENCHEVA, A. 2018. *Koruptsiyata pres prismata na bulgarskata i ruskata linguokultura. Kontseptut KORUPTIA v bulgarskiya i ruskia ezik*. Sofia: Izdatelstvo Krustanova i sin.
- ROELCKE, T., 2002. Synthetischer und analytischer Sprachbau in den deutschen Fachsprachen der Gegenwart. *Germanistisches Jahrbuch der GUS Das Wort*, pp. 179 – 195.
- ROELCKE, T., 2002a. Zusammenhänge zwischen typologischen und funktionalen Charakteristika der deutschen Fachsprachen – eine systematische Annäherung. *Sprachwissenschaft*, vol. 27, pp. 37 – 53.
- ROELCKE, T., 2004. Stabilität statt Flexibilität? Kritische Anmerkungen zu den semantischen Grundlagen der modernen Terminologielehre. In: *Pohl/Konerding*, pp. 137 – 150.
- ROELCKE, T., 2010. *Fachsprachen*. 3., neu bearbeitete Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag (Grundlagen der Germanistik; Bd. 37).
- ROELCKE, T., 2020. Berufssprache und Berufliche Kommunikation – eine konzeptionelle Klärung. *Sprache im Beruf*, vol. 3, no. 1, pp. 3 – 17.
- FLUCK, H-R., 1997. *Fachdeutsch in Naturwissenschaft und Technik*. Heidelberg.

GLÄSER, R., 1990. *Fachtextsorten im Englischen*. Tübingen: Forum für Fachsprachenforschung 13.

VASILEVA, S., 2020. *Tekstolinguistichni osobenosti na publizistichi textove s iкономическа тематика на немски v сравнение s bulgarski*. Sofiya: Izdatelski kompleks UNSS.

Източници

Годишни доклади за дейността на EWN Bulgaria 2010, 2011 на български и на немски език.

Благодарности

Авторката изказва искрена благодарност за предоставените автентични работни текстове на г-жа Забине Климкив, отдел „Обслужване на клиенти“ в централата на EVN в Мариендорф, Австрия.

Gratitude

The author expresses sincere gratitude for the provided authentic working texts to Mrs. Sabine Klymkiw, Customer Relations – Kundenservice, EVN Konzern, Mariendorf Österreich.

ECONOMIC GERMAN IN TEXTFORM ANNUAL REPORT (GESCHÄFTSBERICHT)

Abstract. The article discusses the basic theoretical propositions regarding specialized language and types of specialized economic documents. The study aims to support the teaching of specialized German language using the textual methodological principles and features of text types. Attention is paid to the specific features of specialized vocabulary such as univocality, synonymy, lack of synonymy within the framework of the text type and never outside it. The specifics of economic terminology and of macro- and micro-structures are considered. Plans for the construction of the text type under consideration are mentioned.

Keywords: economic German; annual report; consistency of specifics

✉ **Dr. Silviya Vasileva, Senior lecturer**

ORCID iD: 0000-0003-2283-0665

Department for Foreign Languages and Applied Linguistics
University for National and World Economy
Sofia, Bulgaria

E-mail: s.vasilyeva@unwe.bg;
slv_vasileva@unwe.eu